

Vlaams
Parlement

ingediend op **784** (2015-2016) – Nr. 2
4 april 2017 (2016-2017)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën en Begroting
uitgebracht door Wouter Vanbesien en Willem-Frederik Schiltz

over de conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Willem-Frederik Schiltz

betreffende burgerparticipatie

over het voorstel van bijzonder decreet

van Wouter Vanbesien

houdende de organisatie van volksraadplegingen
in het Vlaamse Gewest

over het voorstel van bijzonder decreet

van Tom Van Grieken, Chris Janssens, Stefaan Sintobin, Guy D'haeseleer,
Ortwin Depoortere en Anke Van dermeersch

houdende instelling
van een Vlaamse volksraadpleging

en over het voorstel van decreet

van Wouter Vanbesien

betreffende de invoering
van een procedure voor het geven van toegang
aan burgers tot de parlementaire besluitvorming
via een adviserend deliberatief proces

Samenstelling van de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën en Begroting:

Voorzitter: Paul Van Miert.

Vaste leden:

Paul Cordy, Matthias Diependaele, Jos Lantmeeters, Lieve Maes, Jan Peumans, Paul Van Miert;
Jenne De Potter, Katrien Schryvers, Koen Van den Heuvel, Peter Van Rompuy;
Willem-Frederik Schiltz, Bart Somers;
Jan Bertels, Joris Vandenbroucke;
Björn Rzoska.

Plaatsvervangers:

Piet De Bruyn, Annick De Ridder, Andries Gryffroy, Peter Persyn, Axel Ronse, Kris Van Dijck;
Robrecht Bothuyne, Dirk de Kort, Ward Kennes, Katrien Partyka;
Rik Daems, Marino Keulen;
Michèle Hostekint, Güler Turan;
Wouter Vanbesien.

Documenten in het dossier:

784 (2015-2016) – Nr. 1: Conceptnota voor nieuwe regelgeving
749 (2015-2016) – Nr. 1: Voorstel van bijzonder decreet
838 (2015-2016) – Nr. 1: Voorstel van bijzonder decreet
917 (2016-2017) – Nr. 1: Voorstel van decreet

INHOUD

1. Tussenkost van Bert Smits	4
2. Tussenkost van Eric Lanckswertdt	5
3. Tussenkost van Wouter De Cock.....	7
4. Tussenkost van Mattie Jacobs	9
5. Discussie.....	11
5.1. Tussenkost van Wouter Vanbesien	11
5.2. Tussenkost van Jan Peumans	12
5.3. Tussenkost van Willem-Frederik Schiltz	12
5.4. Tussenkost van Paul Cordy	13
5.5. Antwoord van Bert Smits.....	13
5.6. Antwoord van Eric Lanckswertdt	14
5.7. Antwoord van Mattie Jacobs.....	15
5.8. Antwoord van Wouter De Cock.....	16
5.9. Tweede tussenkost van Willem-Frederik Schiltz en antwoord van de sprekers.....	16
5.10. Tweede tussenkost van Jan Peumans en antwoord van Eric Lanckswertdt.....	17

In het kader van de bespreking van deze conceptnota en van de voorstellen van decreet, die tegelijkertijd worden besproken, organiseerde de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën en Begroting op 14 maart 2017 een hoorzitting met vier sprekers:

- Bert Smits van de coöperatieve Tweeperenboom;
- Eric Lancksweerd, hoofddocent bij de Universiteit van Hasselt;
- Wouter De Cock, voorzitter van de Vlaamse Adviescommissie voor Volksraadplegingen;
- Mattie Jacobs, stafmedewerker bij de VVSG.

1. Tussenkomst van Bert Smits

Bert Smits is sociaal pedagoog en begeleidt al geruime tijd participatie- en transitieprocessen in de samenleving. Hij is medeoprichter van het Netwerk Participatie en de coöperatieve Levuur. De recent opgerichte coöperatieve Tweeperenboom heeft als ambitie de maatschappelijke vijfhoek actief te verbinden in projecten.

Vanuit de praktijk belicht hij aan de hand van een prezipresentatie het geval Olen, waar hij al geruime tijd betrokken in een moeizaam verlopend participatieproces. De presentatie is terug te vinden op prezi.com.

De acties tegen een gewestweg door onder andere het comité 'Olen niet geringd', leidden op een gegeven moment tot een impasse. Opvallend is dat het vertrouwen in de samenleving ontzettend gedaald is. De spreker noemt ontevredenheid, protest, vertraging en zelfs stilstand van de besluitvorming, en tot onder nul gedaald vertrouwen bij zowel burgers als bestuurders, waarbij iedereen zich in zijn stelling ingraaft. Alle partijen opnieuw om de tafel krijgen, vergde pendeldiplomatie.

De spreker merkt hierbij ook op dat burgers wel bezwaren kunnen uiten als ze het niet eens zijn met een beleidsbeslissing maar dat ze, als ze het eens zijn met het beleid, dat enkel kunnen laten zien bij de verkiezingen. Een initiatief als G1000 is niet de beste manier om aan participatie te doen, maar met Levuur leerde hij er wel uit dat de meeste burgers meer willen dan alleen stemmen: ze willen ook graag inhoudelijk bijdragen aan het systeem. Zijn dagelijks werk bevestigt dat telkens opnieuw. Denkers als Jeremy Rifkin opperen dat we naar een netwerksamenleving evolueren (en dat niet alleen op het vlak van energie en communicatie), waarin macht verdeeld zit over burgers. In Olen wees hij er het college op dat in de gemeente ruimtelijke experts wonen die soms betere plannen kunnen maken dan de eigen administratie. Anderzijds wordt in het post-truth-tijdperk het gezag van politici, artsen, ambtenaren en professoren juist verdacht gemaakt. Het resultaat hiervan is volgens de spreker een waakzame democratie.

Mensen die niet betrokken worden, vinden wat er gebeurt vanzelf verdacht, ongeacht of de inhoud goed is. Het gaat om de manier waarop. Daarop toont hij een schema met de verschillen tussen aanvaardings- en constructieve logica. De eerste, die nog steeds het meest gehanteerd wordt door besturen op alle niveaus, levert altijd winnaars en verliezers op. De tweede zoekt met een levendige dialoog naar een voorlopige consensus over relevante criteria waaraan een oplossing moet voldoen. In het geval van Olen moest men het dus niet eens worden over hoe het dorpsplein er precies moest uitzien maar wel over wat belangrijk is aan een mooi dorpsplein. De rest kan men volgens de spreker aan experts overlaten. In participatieprocessen moet het volgens hem dan ook veel meer gaan over de genoemde criteria dan over uitwerking op zich.

Bij de overgang van draagvlak door communicatie naar draagvlak door proces, is de vraag hoe verkozen leiders een participatieve ruimte kunnen creëren waarin anderen meedenken. Leiderschap in deze opvatting is niet de invulling van het kader maar de vastlegging ervan, evenals de beoordeling of de aangereikte oplossingen eraan voldoen. In Olen slaagden de bemiddelaars erin om voor verzoening te zorgen en wel door te gaan denken vanuit mogelijkheden in de plaats van te vertrekken van wat niet kan volgens bestuur en actievoerders. Verder dan de korte termijn denken, verleent zuurstof aan het gesprek.

In de plaats van mensen in moeilijk verzoenbare rollen als bestuurder, ambtenaar of klagende burger te duwen, moet men inzetten op verbinden. Dat kan door niet meteen standpunten (en dus oplossingen) tegenover elkaar te stellen maar eerst te luisteren naar de onderliggende belangen en behoeften. De spreker vat dit samen in een driehoekig schema. Zo zijn parkeerplaatsen moeilijk te verzoenen met een mooi, open plein maar men kan wel op een andere manier rekening houden met het belang van de bereikbaarheid.

Vervolgens projecteert hij de definitie van participatie die het Netwerk Participatie hanteert. Die geeft ruimte aan engagementen maar het is ook een leerproces tussen deelnemers. Veel dossiers zijn immers complex en vereisen zowel informatie als competenties. Men moet leren deelnemen, zowel zijn mening ventileren als luisteren. Dergelijke processen verlopen met vallen en opstaan. Eén ongelukkig geformuleerde brief kan alles doen springen. In Olen is na de emotionele uiting van frustratie een constructieve sfeer ontstaan. Op een bepaald moment is alles gezegd en wil men vooruit. Men is door het proces samen gaan doordenken over de toekomst van het dorp en zijn mobiliteit.

Veel dossiers vragen jarenlange voorbereiding voor financiering en planning. Het is cruciaal mensen vroeg te betrekken en die betrokkenheid niet te beperken tot informeren. Men moet ook kleine experimenten opzetten met tijdelijke inrichtingen en proefopstellingen, waardoor de beleving dichterbij komt. In Olen wordt nu breed overleg opgezet tussen meerderheid, oppositie en burgers, dat gericht is op een new deal voor de komende jaren. Daarnaast is leiderschapsontwikkeling belangrijk.

Tot slot onderstreept de spreker nogmaals dat participatie altijd een leerproces blijft en dat men getrapt moet werken. Procedures moeten meer focussen op de kwaliteit van dat proces, meer bepaald de definitie van de participatieve ruimte (waarover gaat de participatie en waarover niet) en de rol van politici om het kader te zetten. In een getrapt proces kan men een verworven akkoord (bijvoorbeeld over criteria) achteraf niet meer aanvechten. Om van het proces een gedeelde verantwoordelijkheid te maken, moet men het samen met de mensen ontwerpen in een regiegroep met overheid en burgers. Hij vernoemt nogmaals de kleine realisaties om aandacht vast te houden. Tot slot moet ook onderzocht worden of in procedures waardering kan ingebouwd worden naast protest.

2. Tussenkomen van Eric Lanckswert

Eric Lanckswert, hoofddocent Universiteit Hasselt, maakte zijn doctoraat over burgerparticipatie. Hij omschrijft het brede begrip als het beïnvloeden van de besluitvorming van de overheid door particulieren. De overheid schept het kader en organiseert de participatie. Het is de bedoeling dat de inbreng beleid en beslissingen voedt en inspireert. Politieke participatie is meewerken aan de uitbouw van de politieke gemeenschap, bijvoorbeeld burgers die meedenken over het mobiliteitsplan van de gemeente. Even belangrijk is maatschappelijke participatie: meewerken aan het verenigingsleven en projecten, waarbij hij vrijwilligerswerk in een bejaardentehuis en culturele verenigingen als voorbeel-

den geeft. Onderzoek leert dat de tweede een opstap is naar engagement in de eerste.

Participatie als preventieve rechtsbescherming geeft mensen de kans op te komen voor hun individuele rechten en belangen. Zij vindt meestal plaats gedurende bestuurlijke procedures, bijvoorbeeld tijdens het openbaar onderzoek voor een vergunningsaanvraag. Heel anders is creërende participatie, die ideeën voortbrengt, inzichten creëert of projecten uitdenkt in een tijdelijke, politieke gemeenschap. De spreker onderstreept dat in het tweede wordt gezocht naar het algemeen belang. Het doet een appel op het burgerschap van mensen. In dat soort participatie staan debat, dialoog en creativiteit centraal. De rest van zijn uiteenzetting gaat voornamelijk over de tweede vorm. Hij onderstreept dat de groeiende participatieve democratie steeds moet gezien worden als aanvulling van de representatieve en niet als een vervanging.

Waarom investeert men tijd, energie en geld in participatie? Naast de pragmatische reden om contestatie te voorkomen kan zij dienen om mensen te laten groeien in burgerschap. De kracht en de kwaliteit van een samenleving weerspiegelt die van haar burgers. Participatie is voor de burgers een leerschool om op een gezonde manier op te komen voor hun belangen, rekening houdend met die van anderen en met het algemeen belang. Men leert overleggen, luisteren, communiceren, delibereren en creatieve oplossingen bedenken. Men ontwikkelt attitudes als openheid en tolerantie, en vaardigheden als communiceren en samenwerken. Men leert de waarden ontdekken van waaruit men wil handelen. Volgens de spreker kan dergelijk burgerschap groeien rond kleine, concrete projecten. Ontwikkeld burgerschap versterkt de democratie. Leren omgaan met verschillen is daarvan een belangrijk aspect.

Participatie laat toe een beroep te doen op de kracht, het potentieel en de capaciteiten van mensen. Mensen zijn in staat tot dienstbaarheid, altruïsme, burgerzin, redelijkheid, verantwoordelijkheid en empathie. Het komt erop aan kaders en omstandigheden te scheppen waarin die kwaliteiten worden aangeboord. Bepaalde participatiemethodes laten dat toe. De ontwikkelingsgerichte psychologie leert dat mensen ook behoefte hebben om vooruit te gaan.

Participatie laat verder ook toe om op een oorspronkelijke manier aan politiek te doen. Volgens Hannah Arendt is het niet macht, maar vrijheid waar het om draait in de politiek, met name om op gelijke voet opinies uit te wisselen en zo de polis op te bouwen. Die ervaring van het politieke, waarin een pluraliteit van mensen samen handelen en spreken in de publieke ruimte, schept vreugde en voldoening. Volgens de spreker kan men in participatie dergelijke politieke vrijheid ervaren.

Andere redenen voor participatie zijn de vergroting van de legitimiteit van het overheidshandelen, de aansluiting bij horizontale verhoudingen, het algemeen belang dat van onderuit opborrelt, en het herstel van verbindingen in een individualistische samenleving.

Over de vormgeving van de participatie valt heel veel te zeggen. Hoewel de spreker zelf jurist is, pleit hij tegen al te sterke juridisering. Hij is geen voorstander van een uitgebreide, wettelijke regeling. Behoorlijk bestuur vereist wel een goed kader. Zo moet men van tevoren heel duidelijk zijn over het onderwerp, de doelstelling, de mate van invloed, wie mag meedoen, de methodes, de informatie, de beleidsmarges en hoe achteraf verantwoording zal worden afgelegd door politici. Hoewel een en ander sectorgebonden is, geeft de spreker toch enkele principes voor een algemene regeling. Om te beginnen moet de overheid tijdig de vereiste documentatie ter beschikking stellen. Ten tweede moet participatie openbaar zijn. Ten derde is de overheid die een participatie-

proces opzet, verplicht de resultaten te betrekken in haar besluitvorming en daarover achteraf verantwoording af te leggen. Desgevallend moet zij dan ook uitleggen waarom ze toch voor een andere optie koos dan wat uit het proces kwam.

Verder is het beter weinig processen op te zetten maar wel goede. Hun organisatie vergt immers veel van openbare besturen en men moet participatiemoeieheid voorkomen. Men moet ook methodes hanteren die toelaten het beste uit mensen te halen. Zij moeten het representativiteitsprobleem ondervangen door alle bevolkingssegmenten te betrekken. Op bemiddeling geïnspireerde methodes bieden veel perspectief. Ze verbinden met zichzelf, de ander, het project en het algemeen belang. Mensen ontmoeten elkaar van mens tot mens. Hij geeft cirkelgesprekken als voorbeeld van een methode die een dergelijke verdieping toelaat. Zij werden in Noord-Amerika al succesvol ingezet voor harde materies als ruimtelijke ordening. Wisdom Councils vormen een ander voorbeeld. In gesprekken van de derde soort gaat het niet om gelijk halen in een machtsstrijd noch om het streven naar een compromis, maar om elkaar proberen te vinden vanuit de eigen verlangens en behoeften.

Dat vereist evoluties in burgerschap en leiderschap. Dat laatste moet inspirerend en stimulerend zijn, en positieve vrijheid in de hand werken, dat wil zeggen samenwerking om dingen te realiseren. De dirigent van het orkest, die zelf geen muziek maakt maar zijn muzikanten stimuleert, is een metafoor daarvoor. Dat soort leiderschap nodigt mensen uit tot controle over het eigen leven en de eigen lotsbestemming, legt niets op maar reikt de hand, reikt principes en waarden aan die voorbij zelfzucht leiden, maar dwingt tot niets. Het leidt mensen naar meer bewustwording van zichzelf en elkaar.

3. Tussenkomst van Wouter De Cock

Wouter De Cock legt uit dat de Vlaamse Adviescommissie voor Volksraadplegingen, waarvan hij voorzitter is, opgericht werd bij besluit van de Vlaamse Regering van 8 juli 1997 en dus niet bij decreet. Zij startte haar werkzaamheden op 8 maart 1998. De taakomschrijving in het besluit luidt: "De Commissie verstrekt, op verzoek van de Vlaamse Regering en binnen de termijn die in dat verzoek wordt bepaald, advies betreffende de toepassing van het administratief toezicht op de beslissingen over het houden van een volksraadpleging.". In de praktijk gaat zij echter in op alle vragen van gemeenten en provincies over volksraadplegingen. De bepalingen over de organisatie van een gemeentelijke en provinciale volksraadpleging zijn terug te vinden in respectievelijk het Gemeentedecreet en het Provinciedecreet.

De commissie beantwoordt vragen van de Vlaamse Regering, van particulieren en van gemeentebesturen. De meeste komen van burgers die een initiatief voorbereiden. Ze hebben betrekking op de vraagstelling of op de procedure die de volksraadpleging voorafgaat, zoals de verzameling van handtekeningen. De adviezen zijn overigens niet bindend.

De commissie is samengesteld uit een voorzitter, een ondervoorzitter en drie effectieve leden. Twee van hen zijn ambtenaren bij de Vlaamse overheid, meer bepaald het Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB). Van hen wordt een grondige kennis van het administratief recht vereist. Twee andere hebben een academische graad (minstens masterniveau of functie op A-niveau), van wie er minstens één een grondige kennis heeft van administratief recht.

De regels waarmee de commissie rekening te houden heeft, volgen uit de bepalingen over de organisatie van volksraadplegingen in Gemeente- en

Provinciedecreet, haar eigen oprichtingsbesluit en een aantal uitvoeringsbesluiten met een model van verzoek- en volmachtformulier.

Daarop gaat hij nader in op het verloop van een volksraadpleging, met de gemeentelijke volksraadpleging als voorbeeld. Het initiatief kan uitgaan van de gemeenteraad of inwoners van de gemeente, hoewel de commissie vaststelt dat gemeentebesturen dat zelden zelf doen. Het gaat meestal om burgers of belangengroepen, die daarmee reageren op een (voornemen tot) beslissing, terwijl het instrument van de volksraadpleging daarvoor niet geschikt is. Het is immers bedoeld om tot een draagvlak te komen voorafgaand aan een beslissing.

Volksraadplegingen mogen niet gaan over begrotingen of zaken met een financiële impact, noch over persoonlijke aangelegenheden. De commissie gaat soepel om met de eerste voorwaarde, want uiteindelijk heeft iedere beleidsbeslissing een band met de begroting. Zolang het onderwerp niet uitsluitend met de begroting te maken heeft, kan er een volksraadpleging over georganiseerd worden, oordeelt de commissie. Belangrijk is ook dat zij enkel kan gaan over gemeentelijke aangelegenheden. Probleem is dat dit begrip geen welomlijnde definitie heeft. De vragen om advisering gaan dan ook vaak daarover. Zo gaf de commissie een negatief advies aan de gemeente Arendonk voor een volksraadpleging over de terugplaatsing van een door het gewest als monument beschermd hekwerk rond de kerk, dat weggenomen was tijdens werken. De zaak moet immers tot de lokale autonomie behoren, wat daar niet het geval was.

Een aantal andere materies is gemengd van aard zoals Oosterweel. Kan de stad Antwerpen haar inwoners de vraag voorleggen of ze akkoord gaan, terwijl ook andere gemeenten betrokken zijn met hun grondgebied en de mobiliteitsproblematiek zelfs heel Vlaanderen raakt? De commissie neemt in dergelijke gevallen het standpunt in dat men zich moet afvragen of de gemeente medezeggenschap heeft in wat beslist zal worden, met andere woorden of de lokale overheid een advies moet geven. Als het in het kader is van een door een hogere overheid toegewezen taak, zoals een formele adviesverlening, vindt de commissie het verdedigbaar om van gemeentelijk belang te spreken.

Verder geldt een sperperiode voor de verkiezingen (een jaar voor gemeenteraadsverkiezingen, en 40 dagen voor Vlaamse, federale en Europese verkiezingen). Bijkomend is er een beperkt aantal raadplegingen per jaar, namelijk twee, al mag men wel telkens meerdere vragen stellen. De vraag die men aan de burger voorlegt, moet een ja-neenvraag zijn. De bedoeling is een eenduidig antwoord te krijgen op een neutrale, gerichte en gesloten vraag. De complexiteit van de vraagstukken maakt de formulering in één begrijpelijke zin niet gemakkelijk. Het grootste deel van het advieswerk van de commissie gaat daarover. Men moet bijvoorbeeld vermijden dat voorstanders neen moeten antwoorden en tegenstanders ja. Ook suggestieve vragen moeten vermeden worden.

Als het initiatief uitgaat van een burger of belangengroep, moet een voldoende aantal handtekeningen verzameld worden, wat niet evident is. Men moet mensen zover krijgen om op straat, mogelijk bij koud weer, een formulier te ondertekenen. Het is ook mogelijk dat een handtekening bij controle niet gelijk op de officieel bekende. Omdat bij onvoldoende handtekeningen de raadpleging niet georganiseerd kan worden, kunnen discussies ontstaan tussen voor- en tegenstanders over de manier waarop met de handtekeningen moet omgegaan worden. De commissie oordeelt pragmatisch dat men niet zozeer moet nakijken of een handtekening identiek is aan die op de identiteitskaart, maar wel of de persoon die tekende, identificeerbaar is als inwoner van de gemeente. De initiatiefnemers moeten de mogelijkheid krijgen om terug te stappen naar de ondertekenaar om die een officieel geldige handtekening te laten plaatsen.

Bij voldoende handtekeningen wordt de volksraadpleging georganiseerd door de gemeenteraad. De dertigste dag ervoor stelt het schepencollege een lijst op met de deelnemers. Een maand voor de raadpleging wordt een brochure verdeeld met objectieve info over het onderwerp. Daarbij kan de bedenking geformuleerd worden dat zij door de gemeente wordt verspreid, al is die wel verplicht een motiverende nota van de initiatiefnemers toe te voegen. Volgens de spreker is daarnaast minstens een informatieavond nodig met een debat tussen voor- en tegenstanders.

De raadpleging vindt net zoals verkiezingen plaats op zondag. Stemmen worden geteld bij een minimumaantal deelnemers. De uitslag wordt via aanplakking bekendgemaakt, al kan dit volgens de spreker ondertussen ook wel op de gemeentelijke website. De Raad voor Verkiezingsbetwistingen is bevoegd bij geschillen over de stemopneming.

Het is niet verplicht een adviesvraag in te dienen bij de organisatie van een volksraadpleging.

Alle adviezen van de adviescommissie zijn openbaar en kunnen geraadpleegd worden op de website lokaalbestuur.be.

De twee meest voorkomende adviesvragen gaan over de formulering van de vraag en over de vaststelling van het gemeentelijk belang.

De spreker concludeert dat de meeste initiatieven uit de oppositie komen en niet voor een draagvlak zorgen. Objectief de vraag formuleren is vaak een pijnpunt. Verder acht de adviescommissie het aangewezen dat een meer neutrale instantie dan het schepencollege als controlerende bevoegdheid optreedt.

In het ontwerp van decreet Lokaal Bestuur wordt het instrument van de volksraadpleging herbekeken. In mei zal de adviescommissie opmerkingen bezorgen aan het kabinet van minister Liesbeth Homans over de problemen met en lacunes in de huidige regelgeving. Belangrijke verandering zal de chronologische opbouw van de procedure zijn. Zij zal ook worden afgestemd op de lokale en provinciale kiesdecreten.

4. Tussenkomst van Mattie Jacobs

Mattie Jacobs, VVSG, citeert Michael Moore: "Democratie is geen kijksport, het is een participierend evenement. Als we niet meer participeren houdt het op een democratie te zijn."

Zij presenteert een staalkaart van burgerparticipatie in Vlaamse gemeenten, beginnend met Kortrijk Spreekt. Bij zijn aantreden engageerde het nieuwe college zich tot luisteren en dialogeren, wat werd uitgewerkt in een charter voor lokale democratie en de aanstelling van een programmacoördinator. Van de projecten noemt ze Burgerbegroting, waarin inwoners van vier wijken mochten beslissen over de besteding van een budget, en Kortrijk Spreekt en Doet Mee, waarin elk jaar de inwoners van een geselecteerde wijk verbeteringsvoorstellen doen en een wijkjury oordeelt over de kwaliteit ervan.

De tweede gemeente die ze uitkoos is Olen. Er zijn nog voorbeelden van gemeenten waarin het college samen met de bevolking nadenkt over de toekomst, maar het wordt veel moeilijker als er tegengestelde belangen inzitten en een ferm conflict moet overwonnen worden. Het voorbeeld van Olen illustreert dat burgerparticipatie niet gebouwd wordt op een kerkhof. De gemeente kent immers een levendig verenigingsleven.

Kortenberg was een van de eerste gemeenten om een toekomstplan met de bevolking te maken. Meerderheid en oppositie spraken in 2010 af om niet alleen het 700-jarige charter te vieren maar ook om te experimenteren met nieuwe vormen van inspraak.

In Partici-Peer worden twaalf coaches opgeleid om participatieprojecten te begeleiden. De kwaliteit van de processen bepaalt immers het welslagen. De spreker vernoemt verder Heusden-Zolder als pionier in wijkontwikkeling, en Edegem, waar gewerkt wordt met een wijkbudget, een zeer aantrekkelijk middel om de bevolking te mobiliseren. Ook in Antwerpen wordt participatief begroten al op kleine schaal toegepast. In Nazareth werd in het kader van Nazareth Klimaatneutraal een energiecoöperatieve opgericht door de milieuraad.

In Oostkamp vond het college de kwaliteit van het voorstel van drie projectontwikkelaars voor een geplande verkaveling te laag, waarna het zelf een ontwerper aanstelde, die de wijsheid van de bevolking betrok in zijn eerste ontwerp en dat na de publieke voorstelling ervan ook nog bijstelde, waarna het op algemeen applaus werd onthaald en ook zo zal worden uitgevoerd. Gent experimenteert als eerste met een burgerkabinet, uitgeloot in een representatieve steekproef, voor de beoordeling van het nieuwe mobiliteitsplan.

In Aalst stelde men zich de vraag welke maatregelen er nodig zijn om elke bejaarde zo lang mogelijk thuis te kunnen laten wonen. Als methode werd service design ingeschakeld, dat positief en creatief denken stimuleert. Zowel verzorgenden, ambtenaren als bewoners werden betrokken in het zoeken naar denksporen voor een zorgende stad. Tegelijk werden vijf korte winsten geïdentificeerd zoals een zorgfiets voor verzorgenden. Dezelfde betrokkenheid van de bevolking is er tot slot ook in Zottegem.

Naast deze voornamelijk gemeentelijke initiatieven vindt men op www.verandalles.be een honderdtal voorbeelden die van burgers zelf komen.

Een eerste aandachtspunt dat naar voren komt uit deze staalkaart is de democratie zelf. Een aantal gemeenten organiseert inspraak omdat het moet, en ondertussen ook meer en meer omdat draagvlak nodig is in tijden waarin steun niet langer van tevoren gegarandeerd is door partijlidmaatschap of inbedding in het klassieke middenveld, en politici langs een andere weg feedback zoeken. De voorbeelden die de spreker opsomde tonen echter participatie van een andere soort, die gebaseerd is op de overtuiging dat burgers mede-eigenaar zijn van de publieke zaak en dat men burger wordt door mee te doen. Dat betekent dat tweerichtingsverkeer nodig is. Het verschil zit ook in een andere uitvoering, waarin het dan gaat over experimenteren en samen doen. De samenleving verandert en paradigma's verschuiven. Het gaat niet langer alleen om stemmen halen en om winst maar om de creatie van waarden, om empoweren en netwerken.

Tweede aandachtspunt is de afwezigheid van de gemeenteraad in de meeste initiatieven op het vlak van burgerparticipatie, in weerwil van de verwevenheid van representatieve en participatieve democratie. De contacten worden gemonopoliseerd door het college, wat verklaard wordt door de dominantie van de uitvoerende macht, de partijtucht en onbekendheid met de mogelijkheden die het Gemeentedecreet nochtans geeft. Deze systeemfout laten bestaan is contraproductief voor de lokale democratie. Maatschappelijk geëngageerde mensen zullen zich immers niet politiek engageren als ze vaststellen dat hun rol weinig om handen heeft.

De spreker wijst ook op de participatieparadox. Men organiseert participatie om de bevolking te betrekken bij het beleid, maar stelt vast dat hoger opgeleiden

reageren en dat de ongelijkheid daarmee toeneemt. Zij relativeert wel dat ook in politieke beslissingen mensen en groepen met sociaal kapitaal invloed uitoefenen, terwijl dit in participatieprocessen transparant wordt gemaakt. Feit blijft dat een grote groep van de bevolking zich niet meer politiek vertegenwoordigd voelt en dat de kloof tussen hoog en laag opgeleiden groeit. Het vraagstuk is urgent, hoewel er voorbeelden zijn om dit te doorbreken, maar het vergt een heel bewuste strategie om te garanderen dat elkeen mogelijkheden heeft om te participeren.

Als inspirerend voorbeeld wijst de spreker op de verduurzaming van een mijnstadje van 7000 inwoners in Nord-Pas-de-Calais door zijn groene burge-meester, die ook door de Republikeinen om advies wordt gevraagd en het Front National tot staan bracht. Er wordt op een nieuwe manier een collectiviteit geconstrueerd in een tijd waarin die niet meer vooraf gegeven is.

Er zijn zeer geschikte instrumenten, al pleit de spreker tegen hun betonning in een decreet, waarbij ze wijst op de verstening waaraan adviesraden onderhevig blijken te zijn. Dat betekent echter niet dat het niet nodig zou zijn om ze uit te wisselen of eruit te leren.

Participatie organiseren is een kunst en een kunde. Het gaat om een terugkeer naar essentie en bron van het politieke: samen vorm geven aan de lokale samenleving en daarin keuzes maken. Dit vraagt eerlijke, open en tweerichtings-communicatie. Men mag niet spijziek zijn met vertrouwen. Het is een kwestie van cultuur. De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) pleit voor licht leiderschap dat samenwerking mogelijk maakt. Participatie is een stiel: er is kennis nodig om met sociale complexiteit om te gaan.

Tot slot doet de spreker twee voorstellen. Het eerste is het oprichten van een platform waarop goede initiatieven van elkaar kunnen leren, zodat wat van onderuit opborrelt, op grotere schaal verspreid wordt. Het tweede is de lancering van proeftuinen waarin kan nagedacht worden over de staat van de democratie, inzonderheid om van de gemeenteraad opnieuw een centrum van publiek debat te maken dan wel om andere maatregelen te nemen.

5. Discussie

5.1. Tussenkomen van Wouter Vanbesien

Wouter Vanbesien vraagt aandacht voor participatie op het Vlaamse niveau, waarover hij twee voorstellen indiende. In een ervan stelt hij burgerpanels voor die samengesteld worden door een loting die rekening houdt met het thema en waarin ook politici een verantwoordelijkheid hebben. Vindt de heer Smits die weg zinvol?

De heer De Cock stelt terecht vast dat gemeentelijke initiatieven vooral als noodremreactie fungeren, maar hij vindt het instrument daarvoor niet geschikt. Het lid is het daarmee niet eens: het speelt immers de rol om te tonen dat er geen draagvlak is voor een bepaalde beleidsbeslissing. Daarom wil hij het instrument van de volksraadpleging ook op Vlaams niveau kunnen gebruiken, naast het eerder genoemde instrument om creatief na te denken over een alternatief. Wat zijn volgens de heer De Cock voor- en nadelen van een Vlaamse volksraadpleging?

Het lid is het eens met het pleidooi van de heer Lanckswert tegen juridisering maar wat met de afdwingbaarheid van het recht op betrokkenheid? Leidt afhankelijkheid van de kwaliteit van het leiderschap niet tot willekeur?

5.2. Tussenkost van Jan Peumans

Jan Peumans wijst de VVSG er op dat in Vlaanderen ook voorbeelden te vinden zijn van gemeentebesturen die een dictatoriale greep hebben op hun bevolking. Dat had mevrouw Jacobs ook kunnen laten zien op haar staalkaart. Bovendien zijn ook haar goede voorbeelden relatief want een wijkbudget mag dan wel leuk zijn, maar het gaat niet over de essentie. Bij verkiezingen is die essentie wie het voor het zeggen krijgt in die gemeente. De realiteit van die context moet men ook durven tonen.

Het verhaal van de heer Lanckswert was ontroerend maar zeker in stedelijke omgevingen spelen belangen waar de bevolking over het algemeen weinig aan te zeggen heeft. Hij herinnert eraan dat in het verleden ook al goede inspraakprojecten zijn opgezet, zoals over de (her)inrichting van de ruimte.

Hij merkt op dat het woord draagvlak heel veel gebruikt wordt in de politiek maar de vraag is telkens wat men daaronder verstaat. Zijn het degenen die hun handtekening hebben gezet of is het de zwijgende meerderheid? Wat betekent het?

Verder vindt hij 'volksvertegenwoordiger' een titel om trots op te zijn. Op grond waarvan heeft een in een representatieve steekproef geselecteerde burger plots meer recht om te zeggen wat hij over een onderwerp denkt? Het G1000-experiment is volgens hem over de hele lijn mislukt. Er mocht bijvoorbeeld niet gesproken worden over de splitsing van de sociale zekerheid.

Hij treedt mevrouw Jacobs bij dat een debat nodig is over de herwaardering van de gemeenteraad, die het volk vertegenwoordigt op lokaal vlak. De huidige toestand is immers bedroevend.

Verder merkt hij bij het pleidooi tegen juridisering op dat de rechtbank wel de plaats is waar men als burger zijn gelijk kan halen, hoe mooi participatie ook is. Tot slot vergt het participatieve proces ontzettend veel overgave en energie van de lokale politicus, zo leert hem zijn eigen ervaring.

5.3. Tussenkost van Willem-Frederik Schiltz

Willem-Frederik Schiltz vraagt of het wel altijd mogelijk is dat iedereen mede-eigenaar is van het participatieproces en of dat altijd wel nodig is. Volgens hem zijn de vragen bij de legitimiteit van burgerbegrotingen zelfs op hogere schaal valse dilemma's, want ook de representativiteit van de representatieve democratie kan in vraag gesteld worden. Men mag daar dan ook niet te angstig over zijn, al zal men op een hoger niveau allicht niet anders kunnen dan met tussenvertegenwoordiging te werken, wat dan de vraag doet rijzen in welke mate het deliberatieproces daardoor geërodeerd wordt.

Participatiecultuur vergt een hele transitie vanuit een cultuur van periodieke verkiezingen. Hoe kan die bevorderd worden buiten het juridische? Hoe kan ook de representatieve democratie transparanter worden en meer verantwoording afleggen?

Waarom vindt de heer De Cock een volksraadpleging een slecht instrument om te blokkeren terwijl zij toch net als noodrem optreedt? Hij is het wel eens dat voor het zoeken van een draagvlak andere instrumenten meer aangewezen zijn, tenzij in een omgeving met een reeds sterk ontwikkelde participatiecultuur als in Zwitserland, waarin elk referendum voorafgegaan wordt door uitgebreid maatschappelijk debat met rechtstreekse betrokkenheid van veel burgers.

Is het verder niet mogelijk om in de plaats van een ja-neenvraag een aantal beleidsopties voor te leggen? Hij wijst op het fenomeen dat neen het bijna altijd haalt van ja. Tegenstanders zijn vaak feller dan voorstanders. Door alternatieven te presenteren wordt een referendum meer dan een noodrem om iets af te wijzen. Zijn er juridische bezwaren tegen een bindend referendum?

Wat het verfrissen van de representatieve democratie betreft, wijst hij op het verschil tussen parlement en gemeenteraad. In dat laatste worden meer beslissingen genomen, die vaak minder ideologisch gekleurd zijn. Er is minder debat en het gaat meestal alleen over de goede uitvoering en besteding van de middelen. Een groot deel van het budget ligt al vast om de gemeente of de stad te laten draaien. Een gemeenteraad kan daar weinig richting aan geven. Wil de spreker de gemeenteraad versterken door macht weg te halen bij het college of door hem open te trekken en de bevolking er meer in te betrekken?

Is het een optie om de verplichting voor gemeenten om bepaalde adviesraden op te richten, te schrappen, en hen vrij te laten in het opzetten ervan?

5.4. Tussenkomsst van Paul Cordy

Paul Cordy vraagt of het collectieve belang de beknotting van individuele rechtsmiddelen vereist. Wil men aan het procesrecht van de burger tornen? Wat kan de rol van de gemeenteraad zijn in participatie volgens de heren Smits en Lanckswert, die hem geen van beiden vermeldden? De meeste voorbeelden van mevrouw Jacobs komen uit wijken. Hoe vertaalt men dergelijke processen naar een grotere schaal? Vereist dat andere instrumenten? Wat is het effect van talrijke deelname op het proces? Wat met de participatie van sommige groepen in een diverse bevolking?

Staat de harde ja-neenvraag van de volksraadpleging niet haaks op het participatieve proces? Moet men altijd naar consensus, een meerderheid dan wel een compromis streven, of moet dat telkens afgesproken worden? Hij sluit zich ook aan bij de vraag over multiple choice bij volksraadplegingen. Moeten bij de overgang naar een bindend referendum ook de regels voor de volksraadpleging veranderd worden?

5.5. Antwoord van Bert Smits

Bert Smits beschreef een geval van lokale participatie omdat men op hoger niveau naast burgers te maken krijgt met actoren uit het ruime middenveld en andere belanghebbende partijen, die gewoon zijn hun weg te vinden naar politici. Het is nochtans waardevol ook die partijen met elkaar in gesprek te laten gaan. Instrumenten als rondetafelconferenties kunnen zorgen voor meer gedeelde consensus. Met burgerpanels of -kabinetten heeft hij goede ervaringen. Vraag is altijd waarover geparticipeerd wordt. Voor complexe vragen die expertise en inzicht vereisen, is het van belang dat een groep burgers en actoren samen leert en veel langer samenwerkt. Het is wel zo dat door de selectie representativiteit ontstaat, maar zij garandeert op zich niet dat de rest van de bevolking mee is. Communicatie en online kunnen meedenken tijdens het proces zijn dan ook belangrijke voorwaarden. De inzet van de geselecteerde burgers in de communicatie verhoogt volgens de spreker de legitimiteit.

G1000 was waardevol als experiment op grotere schaal, al klopt het dat de resultaten geen weg hebben gevonden in de besluitvorming, wat een groot tekort is. Het is te los van de representatieve democratie georganiseerd. Burgerkabinetten kunnen er wel van leren. Jammer daarbij is dat men wel de burger rechtstreeks aanspreekt maar om het middenveld heen loopt, ook al ontkent hij niet dat dit laatste vernieuwing behoeft.

Een participatief proces ontwerpen vraagt sociale competentie, zowel bij bestuurders al bij burgers. Die laatsten betrekken bij het ontwerp verleent ook aan hen inzicht, waardoor ze uitleg kunnen geven aan andere burgers. Wie het niet eens is met het resultaat, valt immers gemakkelijk het proces aan. Het is dan ook van belang dat de zorgvuldigheid ervan verdedigd kan worden.

Hij heeft inderdaad de gemeenteraad niet ter sprake gebracht, niet omdat die niet belangrijk is, maar omdat de gemeenteraad niet voorkomt in participatieprocessen. Zelf probeert hij altijd raadsleden uit meerderheid en oppositie te betrekken, maar stelt vast dat ze onwennig zijn. Bij de herwaardering van de gemeenteraad moet men dan ook niet alleen de deelname aan commissievergaderingen maar ook aan participatieprocessen belonen. Dat is een deel van hun werk. Gemeenteraadsleden moeten opnieuw de vrijheid krijgen om te denken en te spreken.

Zelf is hij geen voorstander van ja-neenvragen. Het is niet de bevolking die moet beslissen, daarvoor zijn er politici. Het is aan hen om de logica van het resultaat te honoreren aan het einde van het proces. Volksraadplegingen kunnen volgens hem alleen na een zeer goed voorbereid proces, waarin iedereen goed geïnformeerd is en mee heeft kunnen denken. Dan nog geven ze vaak een emotie weer en niet het echte probleem, dat meestal veel complexer is.

Hij onderstreept dat men heel zorgvuldig moet nadenken over participatie. Tachtig procent van de dingen is gewoon beleid. Uitzicht van een wijk kan een eerste stap zijn. Daarna kan men kijken naar de meer complexe samenlevingsproblemen, die ook op lokaal vlak leven: de omgang met klimaat, mobiliteit en samenleven op zich. Daarvoor zijn geen zwart-witoplossingen maar gaat het over standpunten verkennen, onderzoeken, experimenteren en uitproberen. Politici moeten vooral niet bang zijn voor dergelijke initiatieven van burgers en er open voor staan.

5.6. Antwoord van Eric Lanckswert

Eric Lanckswert antwoordt dat het recht op participatie tot op zekere hoogte al afdwingbaar is. Er zijn al heel wat instrumenten zoals een volksraadpleging, een verzoekschrift of openbaar onderzoek. Hij staat terughoudend tegenover een algemeen, principieel recht op participatie. Als dat betekent dat om het even welke (groep van) burger(s) over om het even wat participatie kan eisen, zou de participatieve democratie de representatieve inpalmen.

Participatie is volgens hem meer dan lief zijn voor elkaar. De gesprekken van de derde soort zijn keihard, want men moet echt zeggen waar het op staat. Het imago is soft, maar dat is dat van bemiddeling ook, terwijl de realiteit van dader en slachtoffer of van een echtscheiding anders is. Participatie kan behoorlijk confronterend zijn.

Maatschappelijk draagvlak betekent negatief dat iets niet gecontesteerd wordt en positief dat iets voldoende steun geniet en dat mensen zich betrokken voelen en herkennen in wat beslist wordt. Dat heeft veel te maken met procedurele rechtvaardigheid: men heeft zijn stem kunnen laten horen, er is geluisterd en geantwoord op wat men naar voren bracht. Dat leidt tot betere aanvaarding van beslissingen, ook al zijn die niet wat men had verhoopt.

De burger hoeft niet meer rechten te hebben dan de volksvertegenwoordiger. De eindbeslissing moet liggen bij de democratisch gekozene. Doel is wel om de expertise van de burger mee te nemen, zeker als het om meer kleinschalige projecten gaat. Zij kennen immers hun eigen omgeving beter dan sommige

bestuurders. Bijkomend is het goed om de afstand tussen burger en bestuurder te verkleinen.

Hij is het ermee eens dat het soms maar goed is dat men naar de rechtbank kan stappen. Participatie mag niet tot gevolg hebben dat burgers hun rechten niet meer kunnen uitputten. Zij is juist bedoeld om de rechtsstaat te versterken. Er is overigens al veel gejuridiseerd op het vlak van participatie. Naast specifieke regelgeving zijn er de beginselen van behoorlijk bestuur. Overheden hebben nu al geen vrij spel bij de organisatie. Wel waarschuwt hij voor de juridisering van het proces. Het democratische gesprek valt niet in rechtsregels te gieten. Hoe zou men dat om te beginnen kunnen controleren?

Participatie vergt inderdaad veel tijd en energie, vandaar zijn pleidooi voor spaarzame inzet ervan. Met de bevordering van de participatiecultuur moet men heel vroeg beginnen: in het onderwijs. Onderzoek leert dat burgerschap en omgaan met verschillen kan geleerd worden. Leerlingen nemen daarop die kennis mee naar hun verenigingen en ten slotte ook in politieke beslissingen. De experimenten daarmee in Utrecht geven hoopgevend resultaten. Ook het verenigingsleven kan die cultuur bevorderen. Hoe dan ook blijft het een leerproces.

Persoonlijk is hij voorstander van een sterke, inspirerende en stimulerende rol voor de gemeenteraden, met name door visie te ontwikkelen: waar wil men heen met participatie, volgens welke methoden en met welke middelen?

Tegenover volksraadplegingen staat hij met gemengde gevoelens vanwege de ongenueanceerde ja-nee-vraag. Hij is meer voorstander van deliberatie. In twee omstandigheden kunnen zij wel zinvol zijn: als culminatie van een participatieproces en om knopen door te hakken in een situatie waar men niet uit raakt. Naar consensus mag men streven, maar hoeft niet. Soms mogen verschillen bestaan en is het aan de democratisch gekozenen de knoop door te hakken.

5.7. Antwoord van Mattie Jacobs

Mattie Jacobs wilde met haar goede voorbeelden vooral laten zien dat op het vlak van participatie een omslag bezig is, maar erkende ook wel dat er gemeenten zijn die participatie alleen organiseren omdat het moet. Zij spreekt tegen dat het gaat over onbelangrijke dingen: heel wat participatieprojecten gaan integendeel over wezenlijke dingen als mobiliteit, klimaat en zorg, al gaat de opbouw stap voor stap.

Alle mogelijkheden om de gemeenteraad te versterken zijn tot nu toe mislukt. Zo heeft de beleids- en beheerscyclus (BBC) vooral de managementtaal ingang doen vinden. Ondertussen heeft de raad wel een voorzitter, die niet noodzakelijk de burgemeester is, maar professionele ondersteuning is er nog steeds niet. Zij heeft geen pasklare oplossing maar dringt wel aan op een debat over de toekomstige rol van de gemeenteraad. De spreker betwijfelt of de inhoud zo verschillend is van de onderwerpen in het parlement, tenzij men lokale democratie beperkt tot de gemeentelijke middelen. De grote maatschappelijke vraagstukken op het vlak van zorg, klimaat, onderwijs enzovoort, vragen ook op lokaal vlak oplossingen en zijn een discussie in de gemeenteraad waard.

Democratie is te belangrijk om te verenigen tot verplichtingen. De VVSG sprak zich dan ook al uit tegen verplichte, lokale adviesraden. De meeste van die verplichtingen zijn trouwens al verdwenen met het Planlastendecreet, dat alleen een verplichte jeugdraad overhield, die vanzelf al het minst verstaend was door voortdurende verjonging.

Belangrijker dan schaal is de inhoud van de participatie, gaat het om een cruciaal vraagstuk. Nieuwe technologie maakt het mogelijk om de bevolking op heel veel verschillende manieren te betrekken. Om een brede en representatieve groep van mensen te bereiken, heeft men specifieke kanalen en strategieën nodig zoals samenwerking met sleutelfiguren of organisaties als moskeeverenigingen of verenigingen waar armen het woord nemen. Crucialer is de intentie, de manier, het vertrouwenwekkende.

Wat de andere manier van gesprekken voeren betreft, wijst ze nog op 'deep democracy'. In deze methode, die al werd toegepast bij de herverdeling van gronden in Zuid-Afrika, worden meerderheidsbeslissingen verrijkt met minderheden. In de plaats van uit te gaan van het principe één man één stem, houdt men in een dergelijk gesprek rekening met de verschillende waardering die aan mensen gegeven wordt volgens bijvoorbeeld opleidingsniveau of huidskleur en wat mensen nodig hebben om vanuit een minderheidspositie te durven spreken. Men blijft niet bij het puur rationele niveau, maar gaat ook in op dromen van wat een goede oplossing is.

5.8. Antwoord van Wouter De Cock

Wouter De Cock wilde niet de indruk wekken dat de volksraadpleging geen nuttig instrument kan zijn. Hij keek wel naar wat de praktijk leerde over het afblokken van beslissingen die genomen zijn of op stapel staan. Daarom oordeelt hij dat het instrument te laat wordt ingezet. Dat komt omdat het niet door het gemeentebestuur wordt geïnitieerd. Wie de bevolking wil bevragen en met dat resultaat iets doen, moet dat vooraf organiseren. Men kan dat doen door verschillende beleidsopties aan een bevraging te onderwerpen in een vroeg stadium.

Het is wel goed dat de volksraadpleging bestaat naast adviesraden, want die worden bevolkt door experts en belangengroepen. Misschien zou het goed zijn daar ook burgers aan te laten participeren en naar inspraak toe te werken.

Zelf is hij geen voorstander van een bindende raadpleging, al is de adviescommissie er niet uit. De Grondwet heeft alle machten al verdeeld. Men kan burgerparticipatie promoten maar als men burgers vetorecht verleent, holt men de representatieve democratie uit. Een volksraadpleging moet eerder gericht zijn op het verzamelen van informatie, die men meeneemt in de besluitvorming. De bestuurder moet er vervolgens gemotiveerd rekening mee houden.

5.9. Tweede tussenkomst van Willem-Frederik Schiltz en antwoord van de sprekers

Willem-Frederik Schiltz roept de vraag op hoe men zijn individuele rechten als burgers het best kan doen gelden: door na de beslissing naar de rechtbank te stappen om een vernietiging te vragen, of door een stem te hebben in de totstandkoming van de beslissing, op voorwaarde dat in het laatste geval informatieve en retorische ongelijkheden gecorrigeerd worden. Zou men met participatie vooraf niet heel veel procedures voor de Raad van State kunnen vermijden? Kan men in dat licht de mogelijkheden om naar de rechtbank te stappen, verminderen? Is er geen verschuiving mogelijk zonder aan de intrinsieke rechtsbescherming van het individu te raken?

Eric Lanckswaert is dat denkspoor zeer genegen. Men kan veel problemen voorkomen door op voorhand burgers en belangengroepen te betrekken bij projecten. Men moet kijken welke belangen onder een bepaald juridisch standpunt schuilen en hoe men die kan verzoenen met elkaar en met het algemene belang. Dat zou kunnen meebrengen dat achteraf minder geproce-

deerd wordt, maar dat is niet gegarandeerd. Zolang er tegenstanders blijven, eindigt het voor de rechtbank.

Mattie Jacobs sluit zich daarbij aan. Men kan inderdaad niet uitsluiten dat de aanpak van een complexe realiteit in het juiste klimaat resultaat heeft, maar er is geen garantie. Men kan wel nadenken over de relatie tussen de kwaliteit van het proces en de mogelijkheid achteraf een rechtszaak aan te spannen.

Ook *Wouter De Cock* sluit zich hierbij aan. Wie naar de rechtbank stapt, voelt zich benadeeld of niet gehoord. Er bestaan wel openbare onderzoeken maar men moet dan zelf gaan zoeken in de stukken naar de antwoorden op zijn bezwaren. Het kan handig zijn om in een vroeg stadium samen rond de tafel te gaan zitten of informatie te verspreiden op een info-avond.

Willem-Frederik Schiltz roept het geval op waarin heel veel mensen rond de tafel zitten om een beslissing vorm te geven, terwijl één koppigaard zich weigert te informeren en alsnog naar de rechtbank stapt. Hij vraagt of het mogelijk is, het proces zodanig kwaliteitsvol te organiseren dat de formele bescherming door de mogelijkheid om naar de rechtbank te stappen minstens voor een deel in het voortraject wordt gestopt, in de vorm van bezwaren waarop geantwoord moet worden, waarna men niet meer naar de rechtbank kan. Op die manier kan sabotage van het proces beteugeld worden. Zolang die blokkade mogelijk blijft, ondergraaft men permanent de inzet van anderen om constructief aan het proces deel te nemen.

Volgens *Wouter De Cock* is daarin al voorzien in de regelgeving over complexe projecten. In die regelgeving is ingeschreven dat wie niet de moeite neemt om deel te nemen aan een openbaar onderzoek, geen procedure bij de Raad van State kan opstarten. Of dit in de praktijk werkbaar is, zal moeten blijken.

5.10. Tweede tussenkomst van Jan Peumans en antwoord van Eric Lanckswertdt

Jan Peumans merkt op dat de burger niet alleen rechten heeft maar ook plichten, met name om zich te informeren. Het vergt inspanningen om zich in te werken in projecten. Sommige aspecten zijn heel complex.

Eric Lanckswertdt treedt bij dat burgerschap niet alleen een verhaal is van rechten maar ook van verantwoordelijkheden en verplichtingen. De notie behoorlijk burgerschap is zich aan het vormen. Burgers die betrokken worden bij een publieke aangelegenheid zitten juridisch in een bestuurlijke handelingssituatie. Zij moeten meewerken aan de oplossing van een probleem waarmee een bestuur geconfronteerd wordt. Dat veronderstelt oog voor het algemeen belang, informatie en engagement.

Paul VAN MIERT,
voorzitter

Wouter VANBESIEN
Willem-Frederik SCHILTZ,
verslaggevers